

Розділ 3

МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ І ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ

УДК 657.36

ЄВГЕНІЯ ГНАТЕНКО, ЯНА ІГНАТЬЄВА

м. Миколаїв

janie555@mail.ru

Yanysialgnateva@yandex.ua

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОБЛІКУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНOSTІ У ВІТЧИЗНЯНІЙ І МІЖНАРОДНІЙ ПРАКТИЦІ

У статті розглянуто основні методологічні принципи визнання та оцінки дебіторської заборгованості. Проведено порівняльну характеристику обліку дебіторської заборгованості в Україні, Естонії та США. Проаналізовано відмінності в підходах до оцінки, визнання і розкриття інформації про дебіторську заборгованість у бухгалтерській звітності відповідно до М(С)БО та П(С)БО.

Ключові слова: дебіторська заборгованість, класифікація дебіторської заборгованості, безнадійна, сумнівний борг.

У процесі господарської діяльності практично у кожного підприємства виникає дебіторська заборгованість. Чинна нестабільність економічної ситуації на ринку України призводить до значного збільшення ризиків при продажу товарів, робіт, послуг з відстрочкою оплати. Незалежно від причин виникнення дебіторської заборгованості, уникнути її появи неможливо, тому необхідно мати навички управління боргами [3]. Проблема обліку дебіторської заборгованості є завжди першочерговою для підприємств через те, що фінансовий стан підприємства значною мірою залежить саме від наявності та ефективного управління цим видом заборгованості. Проблема зростання дебіторської заборгованості в оборотних активах підприємства призводить до пошуку нових методів мінімізації заборгованості, вдосконалення облікової політики підприємства щодо неї. На сучасному етапі господарювання однією з проблем є гармонізація ведення обліку

дебіторської заборгованості вітчизняними підприємствами з міжнародними стандартами та вимогами.

Дослідження питань, пов'язаних з пошуком пріоритетних напрямів підвищення ефективності використання оборотних активів, здійснювалося в наукових працях зарубіжних і вітчизняних вчених. Проблема обліку дебіторської заборгованості присвячені праці вітчизняних та зарубіжних науковців таких, як: Ф. Бутинець, Т. Бурова, С. Голов, Н. Гура, О. Коблянська, Л. Ловінська, Я. Соколов, М. Чумаченко, С. Грей, Б. Нідлз, Д. Кізо, Зві Боді, Роберт К. Мертон, О. М. Петрук та ін. Проте не дивлячись на значний інтерес до цього питання, відмінності між вітчизняним і зарубіжним обліком дебіторської заборгованості на підприємствах України на сьогоднішній день не достатньо вивчені, тому є необхідним пошук нових методів вирішення кризи неплатежів дебіторської заборгованості та її постійного зростання.

Метою даної статті є дослідження проблемних аспектів обліку дебіторської заборгованості: розкриття особливостей визнання й оцінки дебіторської заборгованості відповідно до національних та міжнародних стандартів.

Дебіторська заборгованість – це заборгованість фізичних та юридичних осіб перед підприємством, яка відображається в обліку як актив, тобто право на отримання певної грошової суми (товару, послуги) з боржника.

Величина дебіторської заборгованості відіграє важливу роль у життєдіяльності підприємства, оскільки це завжди є відтоком оборотних коштів. Зростання дебіторської заборгованості в динаміці пов'язане із зменшенням імовірності її погашення, що може бути спричинене не тільки фінансовими проблемами покупців, але й недостатньою організацією діяльності бухгалтерії. Дебіторською заборгованістю також вважають відстрочені

Таблиця 1

Відмінності у вітчизняних та міжнародних підходах до оцінки і визнання дебіторської заборгованості

№	Ознака	Вимоги	
		П(С)БО	М(С)БО
1	Визнання	1. Визначається активом, якщо існує ймовірність отримання майбутніх економічних вигід та може бути достовірно визначена її сума. 2. Визнається активом одночасно з визнанням доходу від реалізації продукції, товарів, робіт, послуг	Визнання фінансового активу відбувається тоді, коли організація стає стороною контракту (договору), при виникненні зобов'язання по інструменту
2	Оцінка	Оцінюється за первісною вартістю, тобто дебіторська заборгованість відображається в обліку в оцінці, визначеній договором, і залежить від кількості і ціни проданої продукції з врахуванням знижок і надбавок, що надаються постачальником своїм клієнтам і покупцям	Визнання дебіторської заборгованості оцінюється за справедливою вартістю (за вартістю операції), включаючи витрати по здійсненню операції, які прямо пов'язані з придбанням або випуском фінансового активу або фінансового зобов'язання. Після первинного визнання дебіторська заборгованість оцінюється за вартістю, що амортизується, із застосуванням методу ефективної ставки відсотка
3	Припинення визнання	Дебіторську заборгованість по якій пройшов термін позовної давності, інші борги, нереальні до стягнення, списують за рішенням керівника підприємства за рахунок резерву сумнівних боргів або фінансові результати господарської діяльності комерційної організації	Припинення визнання фінансового активу або частини фінансового активу відбувається тоді, коли організація втрачає контроль над правами за контрактом (договором) (коли вказані права реалізуються, припиняється їх дія або організація відмовляється від своїх прав або передає їх третій стороні)
4	Відображення у фінансовій звітності	У складі оборотних активів з класифікацією на довгострокові (платежі по яким очікується більш ніж через 12 міс. після звітної дати) та короткострокові (платежі по яким очікується протягом 12 міс. після звітної дати)	У складі поточних активів з класифікацією на короткострокову і довгострокову
5	Визначення резерву сумнівних боргів	Величина резерву сумнівних боргів визначається за одним із методів: 1. Застосування абсолютної суми сумнівної заборгованості. 2. Застосування коефіцієнта сумнівності. За першим методом величина резерву визначається на основі аналізу платоспроможності окремих дебіторів. За другим – величина резерву розраховується множенням суми залишку дебіторської заборгованості на початок періоду на коефіцієнт сумнівності	1. Визначення вірогідності стягнення заборгованості по кожному дебіторові і нарахування резерву лише по тим дебіторам, стягнення заборгованості з яких є сумнівним. 2. Нарухування резерву в процентному відношенні від виручки за період. 3. Розподіл дебіторської заборгованості на кілька груп залежно від періодів відстрочки і нарахування резерву

платежі за користування майном в оренді, платежі по розрахунках з робітниками, службовцями підприємства, за комунальні послуги та інші, надані підприємством, фізичним та юридичним особам, підприємству дебітору.

Основним вітчизняним нормативно-правовим документом, який регулює відображення в бухгалтерському обліку дебіторської заборгованості, є П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» [9]. Згідно з ним дебіторська заборгованість визначається як сума заборгованості дебіторів підприємству на певну дату. Під дебіторами слід розуміти юридичних та фізичних осіб, які внаслідок минулих подій заборгували підприємству певні суми грошових коштів, їх еквівалентів або інших активів. На відміну від національних стандартів у зарубіжних країнах не існує окремого документу щодо регулювання дебіторської заборгованості. Окремі аспекти цього питання визначені в МСБО 1 «Подання фінансових звітів» [6], МСБО 32 «Фінансові інструменти: розкриття та подання» [7], МСБО 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка» [8].

За міжнародними стандартами при первісному визнанні дебіторська заборгованість оцінюється за справедливою вартістю, включаючи витрати зі здійснення угоди, які безпосередньо пов'язані з придбання або випус-

ком фінансового активу. Виходячи з норм П(С)БО, при первинному визнанні дебіторська заборгованість оцінюється за первісною вартістю. Після первісного визнання дебіторська заборгованість, що розглядається як фінансовий інструмент, відповідно до міжнародних стандартів оцінюється за вартістю, яка амортизується із застосуванням методу ефективної ставки відсотка. При цьому під амортизаційною розуміється вартість фінансового активу, яка була визначена при його первинному визнанні, за вирахуванням вартості його погашення, суми накопиченої амортизації, нарахованій з різниці між первісною вартістю на момент погашення.

Відповідно до міжнародних стандартів продавець, який здійснює продаж у кредит, з повною визначеністю може вважати, що певну частину дебіторської заборгованості в кінцевому результаті буде неможливо стягнути. У випадках, коли очікується, що дебіторську заборгованість неможливо буде стягнути повністю, в обліку створюється резерв на покриття безнадійної дебіторської заборгованості. Одним з індикаторів часткової або повної неможливості стягнення дебіторської заборгованості є банкрутство боржника. До інших показників належить неможливість стягнення заборгованості за терміном позовної давності [5].

Таблиця 2

Порівняльна характеристика обліку дебіторської заборгованості

Облік дебіторської заборгованості	Країни		
	Україна	США	Естонія
Поняття	Дебіторська заборгованість компанії – зобов'язання покупців чи інших контрагентів бізнесу перед компанією, по виплаті грошей за продані товари, виконані роботи чи надані послуги		
Класифікація	Безнадійна, довгострокова, поточна	Поточна, не поточна (довгострокова), безнадійна	Поточна, довгострокова
Класифікація заборгованості по відношенню відображення в звітах компаній	1) дебіторська заборгованість за товари, роботи чи послуги; 2) інша дебіторська заборгованість.	1) рахунки до отримання; 2) векселі до отримання; 3) дебіторська заборгованість, не пов'язана з реалізацією	1) рахунки до отримання; 2) векселі до отримання; 3) дебіторська заборгованість, не пов'язана з реалізацією; 4) дебіторська заборгованість дочірніх та материнських підприємств; 5) дебіторська заборгованість пов'язаних сторін; 6) розрахунки з акціонерами; 7) інша короткострокова дебіторська заборгованість

Таблиця 3

Рахунки обліку дебіторської заборгованості у вітчизняній та міжнародній практиці

Вітчизняна практика	Міжнародна практика
18 «Довгострокова дебіторська заборгованість»	Рахунки до отримання
34 «Короткострокові векселі одержані»	Знижки за оплату в строк
36 «Розрахунки з покупцями та замовниками»	Втрачені знижки за оплату в строк
37 «Розрахунки з різними дебіторами»	Витрати на сумнівну заборгованість
38 «Резерв сумнівних боргів»	Резерв сумнівних боргів

Відмінності в підходах до оцінки, визнання і розкриття інформації про дебіторську заборгованість у бухгалтерській звітності відповідно П(С)БО до М(С)БО узагальнено у таблиці 1.

Для більш детального аналізу порівняємо, як здійснюється облік дебіторської заборгованості в Україні, США та Естонії (табл. 2). Виходячи з даних таблиці 2 можна зробити висновки про те, що поняття дебіторської заборгованості в усіх країнах світу однакове, тобто можна сказати що це заборгованість покупців та замовників перед постачальниками. На нашу думку, хоча класифікація дебіторської заборгованості відрізняється у всіх країнах, які досліджуються, але в кожній з них існує класифікація заборгованості, яка розподіляється за строками виникнення. Зазначимо, що в Естонії сума сумнівного боргу списується на витрати не залежно від того, застосовані до неї заходи по стягненню чи ні.

В більшості країн англо-американської системи крім резерву по сумнівних боргах, компанії можуть створювати інші види резервів, зокрема, резерв на покриття повернень

товарів та знижок. В Україні існує чітка регламентація рахунків бухгалтерського обліку, яка дає змогу на всіх підприємствах країни визначити суму заборгованості покупців та замовників, що не можна сказати про США та Естонію, де підприємства самостійно розробляють плани рахунків [5].

Порівняння рахунків, на яких ведеться облік дебіторської заборгованості в Україні та за кордоном, наведено у таблиці 3. Оцінка та порядок обліку дебіторської заборгованості відбувається залежно від її класифікації. П(С)БО 10 класифікує її на поточну та довгострокову, М(С)БО – короткострокові (оборотні) активи, які відповідають будь-якому з критеріїв:

- 1) актив передбачається реалізувати або він призначений для використання при звичайних умовах операційного циклу;
- 2) актив призначений для продажу або його передбачається реалізувати протягом 12 місяців після звітної дати.

На відміну від міжнародної практики, де оцінка дебіторської заборгованості здійснюється на дату її виникнення, дату погашення або на дату складання балансу в Україні

Таблиця 4

Оцінка поточної дебіторської заборгованості у вітчизняній та міжнародній системах обліку

Оцінка поточної дебіторської заборгованості				
Вітчизняний досвід		Міжнародний досвід		
На дату виникнення	На дату складання балансу	На дату виникнення	На дату складання балансу	На дату погашення
За первісною вартістю	– За первісною вартістю; – За чистою вартістю реалізації	Валовий метод		
		За сумою виставленого рахунку	За сумою скоригованого на знижку	З урахуванням знижки (за умови оплати в період дії знижки)
		Чистий метод		
		За сумою зменшення на величину знижки	За сумою, скоригованою на знижку	– З урахуванням знижки; – Знижка не отримана покупцем, трактується як «штраф»

довгострокова дебіторська заборгованість у момент її визнання оцінюється за первісною вартістю, якщо на неї нараховуються відсотки – за теперішньою вартістю. Причому на дату виникнення вона відображається за сумою виставленого рахунку або за сумою, зменшеною на величину знижки, на дату складання балансу – за сумою, скоригованою на знижку, на дату погашення – за сумою з урахуванням знижки (оплата в період дії знижки) [1]. Порівняння особливостей оцінки дебіторської заборгованості у вітчизняній та міжнародній практиці наведено в таблиці 4.

Поточна дебіторська заборгованість у момент її визнання оцінюється за первісною вартістю одночасно з визнанням доходу від реалізації продукції, товарів, робіт і послуг, а на дату складання балансу – за чистою вартістю реалізації [2]. Безнадійна дебіторська заборгованість згідно з П(С)БО 10 – поточна дебіторська заборгованість, щодо якої існує впевненість про її неповернення боржником або за якою минув строк позовної давності. Сумнівний борг – поточна дебіторська заборгованість, щодо якої існує невпевненість її погашення боржником [3].

Визнання сумнівної дебіторської заборгованості згідно до МСБО 39 відбувається в таких випадках: значні фінансові труднощі емітента; фактичний розрив контракту; надання позикодавцем боржникові пільгової позики, яку позикодавець не розглядав би за інших умов; висока імовірність банкрутства або іншої фінансової реорганізації підприємства; визнання збитку від зменшення корисності цього активу в попередньому звітному періоді; зникнення фінансового ринку для цього фінансового активу внаслідок фінансових труднощів [8].

Двома найбільш поширеними методами обліку безнадійної заборгованості в більшості країн є метод прямого списання і метод нарахування резерву. Величина резерву сумнівних боргів відповідно до П(С)БО 10 визначається одним із двох методів: застосування абсолютної суми сумнівної заборгованості; застосування коефіцієнта сумнівності [9].

Міжнародні стандарти не передбачають методи розрахунку величини резерву сумнівних боргів. На відміну від українського

обліку, коли безнадійні борги списуються за рахунок резерву, в окремих країнах, незважаючи на списання безнадійної дебіторської заборгованості на витрати, вона продовжує обліковуватися в дебеті рахунків, на яких відображається короткострокова дебіторська заборгованість, а також відображається в активі балансу (рядки «Не отримані від покупців рахунки», «Векселі покупців») з одночасним відображенням безнадійної заборгованості в окремому рядку зі знаком мінус. Величина резерву сумнівних боргів у міжнародній практиці визначається у відсотковому відношенні від виручки при можливому розподілі дебіторів на кілька груп.

Результати дослідження засвідчують, що облік дебіторської заборгованості в Україні чітко регулюється П(С)БО 10, положення якого певною мірою відрізняються від запропонованих у міжнародних стандартах. Ці відмінності викликані, в першу чергу, національними та економічними особливостями, що склалися в Україні. Для вітчизняної практики характерним є існування чітких норм ведення бухгалтерського обліку, які суворо регламентовані, недотримання яких зумовлює різні типи відповідальності, а в міжнародній системі обліку навпаки зазначаються лише базові фундаментальні концепції ведення фінансового обліку.

У М(С)БО зазначені лише загальні правила класифікації, оцінки, визнання дебіторської заборгованості, проте не відображена конкретизація цих аспектів. В Україні оцінка дебіторської заборгованості відбувається за первісною вартістю, у зарубіжних країнах — за справедливою. Також в Україні величина резерву сумнівних боргів визначається із розрахунку абсолютної суми сумнівної заборгованості або з використанням коефіцієнта сумнівності. У міжнародній практиці, крім того, ще у відсотковому відношенні від виручки при можливому розподілі дебіторів на декілька груп.

Відповідність обліку, в тому числі дебіторської заборгованості, світовим вимогам є однією з передумов успішної інтеграції українського бізнесу в міжнародне економічне середовище. Головною відмінністю вітчизняного обліку дебіторської заборгованості від

міжнародної практики є те, що він чітко регламентований і не передбачає альтернативи для підприємства, а також те, що М(С)БО розглядають дебіторську заборгованість більш широко з урахуванням тривалого досвіду співпраці з іноземними контрагентами.

Результати дослідження міжнародного досвіду обліку розрахунків з дебіторами дозволяють зробити висновок, що в кожній країні склалася налагоджена і самостійна система ведення бухгалтерського обліку. Кожна із систем має свої переваги і недоліки, спільні та відмінні риси. Тому напрями подальших досліджень полягають у пошуку шляхів удосконалення вітчизняного обліку розрахунків з дебіторами з урахуванням міжнародного досвіду.

Список використаних джерел

1. Береза С. Л. Класифікація дебіторської заборгованості: нові підходи / С. Л. Береза // Вісник ЖІТІ. — 2015. — № 14. — С. 156—162.
2. Белокоз О. Відмінності між вітчизняними та міжнародними підходами до оцінки дебіторської заборгованості торговельних підприємств /

О. Белокоз // Галицький економічний вісник. — 2014. — № 3. — С. 197—201.

3. Боліцька В. В. Борги підприємств України: проблеми не розв'язуються / В. В. Боліцька // Актуальні проблеми економіки. — 2008. — № 2. — С. 48—60.
4. Бондаренко О. С. Сучасні підходи до обліку дебіторської заборгованості у вітчизняній та зарубіжній практиці / О. С. Бондаренко // Інвестиції: практика та досвід. — 2012. — № 18. — С. 36—39.
5. Василюк М. М. Механізм управління дебіторською заборгованістю в сучасних умовах господарювання / М. М. Василюк // Вісник Прикарпатського університету. — 2014. — № 7. — С. 35—40.
6. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 1 «Подання фінансових звітів» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/929_013/page.
7. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 32 «Фінансові інструменти: розкриття та подання» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/929_029.
8. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/929_015.
9. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість» від 8 жовтня 1999 р. № 237 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0725-99>.

YEVHENIIA GNATENKO, YANA IGNATYIEVA
Mykolayiv

COMPARATIVE CHARACTERISTICS OF ACCOUNT RECEIVABLES IN DOMESTIC AND INTERNATIONAL PRACTICE

The article considers the basic methodological principles of assessment and recognition of receivables. Identify aspects of account receivables in domestic and international practice. The comparative analysis of the accounts receivable in such countries as Ukraine, Estonia and the USA. The article identifies approaches to ensure effective management of the assets of the company. It analyses differences in approaches to evaluation, recognition and disclosure of receivables in the financial statements in accordance with IFRS, P(S)A. A comparison of the accounts, which keeps the accounts receivable in Ukraine and abroad and shows the main differences between domestic and foreign accounting.

Key words: accounts receivable, current accounts receivable, long term receivables classification of receivables uncollectible receivables, doubtful debt.

ЕВГЕНИЯ ГНАТЕНКО, ЯНА ИГНАТЬЕВА
Николаев

СРАВНИТЕЛЬНАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА УЧЕТА ДЕБИТОРСКОЙ ЗАДОЛЖЕННОСТИ В ОТЕЧЕСТВЕННОЙ И МЕЖДУНАРОДНОЙ ПРАКТИКЕ

В статье рассмотрены основные методологические принципы оценки и признания дебиторской задолженности. Проведена сравнительная характеристика учета дебиторской задолженности в Украине, Эстонии и США. Проанализированы различия в подходах к оценке, признанию и раскрытию информации о дебиторской задолженности в бухгалтерской отчетности и соответствии с М(С)БУ и П(С)БУ.

Ключевые слова: дебиторская задолженность, классификация дебиторской задолженности, безнадежная, сомнительный долг.

Стаття надійшла до редколегії 28.11.2016